

Fisken i Haldensvassdraget

Av Leif R. Karlsen

Leif R. Karlsen er fiskeforvalter hos Fylkesmannen i Østfold

Først da innlandsisen begynte å smelte etter siste istid, kunne planter og dyr vandre inn i landet. Fiskeartenes temperaturkrav, salttoleranse, evne til strømforsering og andre miljøkrav ble bestemmende for innvandringstiden og den senere spredningen.

De fleste av de ca. 20 fiskeartene som er påvist i Haldensvassdragets hovedløp vandret inn fra øst for ca. 6-10.000 år siden og betegnes således østlige innvandrere. I det vi kaller den boreale tid eller fastlandstiden var klimaet i Skandinavia noe varmere enn nå, og hele Østersjøen, store deler av Sør-Sverige, Sør-Finland og Baltikum utgjorde en eneste stor innsjø kalt Ancylussjøen. Det var fra denne innsjøen at flesteparten av ferskvannsartene vandret inn i Norge.

Røye, 3-pigget stingsild, laks og ørret har imidlertid kommet inn fra vest og kalles derfor vestlige innvandrere. Disse artene tåler å leve i saltvann og har således fulgt iskanten og vandret opp i elver og bekker fra sjøsiden.

Den første gruppen av de østlige innvandrene som vandret inn i landet kalles av den kjente fiskeribiologen Huitfeldt-Kaas for "Skåne-Finnmarks-arte-

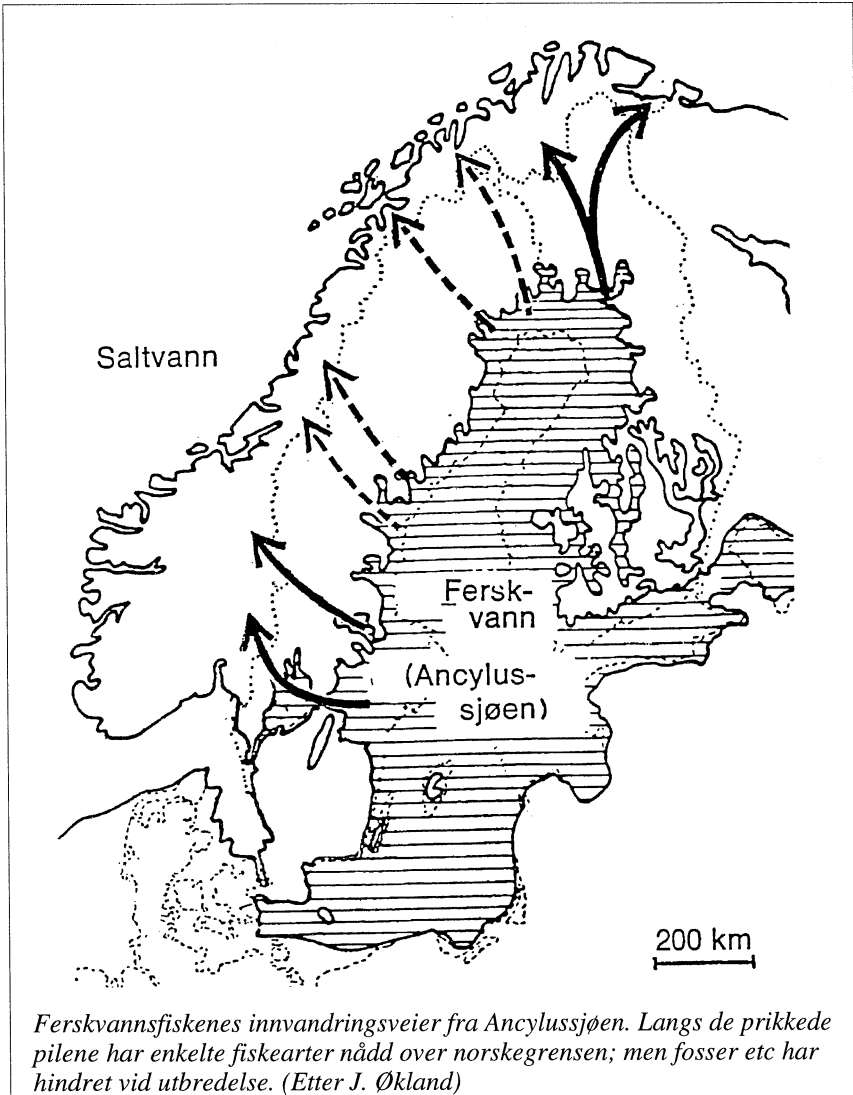
ne". I Haldensvassdraget utgjør disse artene *gjedde*, *abbor*, *lake*, *ørekyte* og *ferskvannsulke*. I tillegg består gruppen av sik, harr, 9-pigget stingsild og elvenioye. Det antas at disse artene kom inn tidlig i Ancylussjøens tid, mens vannet her ennå var temmelig brakt.

Den neste gruppen av ferskvannsfisk som vandret inn fra Ancylussjøen var de såkalte "Mjøsa-Storsjø-artene". Medlemmene av denne gruppen er: *lagesild*, *krøkle*, *mort*, *gullbust*, *brasme*, *vederbuk*, *laue* og *hork*. Denne gruppen har sannsynligvis innvandret kort tid etter "Skåne-Finnmarks-artene" og har spredt seg over deler av Østlandet.

Den siste gruppen som vandret inn ble av Huitfeldt-Kaas kalt for "Øyeren-Smålens-artene" og består av *gjørs*, *asp*, *flire*, *stam* og *sørv*.

Ferskvannskrepsen og karussen er begge innførte arter. Krepsen er antakelig innført til Skandinavia ved menneskets hjelp allerede i middelalderen. Karussen kom til Norge omtrent på samme tid og ble først satt ut i klosterdammer og senere spredd videre. Karuss finnes bl.a. i Lervikbukta i Ara (Øystein Toverud pers. med.) og i Ulstrødtjernet i Aremark (Nordbakke 1974).

Ålen vandrer opp i ferskvann, men

gyter i havet og regnes derfor som saltvannsfisk.

Følgende fiskearter er påvist i Haldenvassdragets hovedløp:

Laks, ørret, lagesild, krøkle, gjedde, mort, sørv, flire, brasme, laue, veder-

buk, karuss, ørekyte, ål, lake, abbor, gjørs, hork, steinsmett, hvitfinnet steinulke.

Fiskefaunaen i et vassdrag endres fra kildene til havet. Haldenvassdraget med sideløp består av det vi kan kalle tre

fiskeregioner. I de mer høyereliggende traktene kan man spore en "ørretregion" med opprinnelige arter som ørret, (røye) og ørekyte. Denne regionen preges av rasktstrømmende vann med høyt innhold av oksygen. Vanntemperatur og biologisk produksjon er gjerne lavere enn lenger ned i vassdraget, hvor vi finner en såkalt "karpefiskregion". Praktisk talt hele hovedvassdraget består av den sistnevnte, bortsett fra Tistas nedre deler hvor vi finner en "brakkvannsregion" med blandingsfauna av ferskvannsfisk og marine fisk, bl.a. skrubbe-flyndre.

Fiskeartene fordeler seg noe ulikt i de forskjellige innsjøene i Haldenvassdraget. De fleste artene, med unntak av laks, finnes i hele hovedvassdraget. Gjørs er satt ut i Hemnessjøen, og det er tidligere beskrevet at den finnes i Femsjøen (Huitfeldt-Kaas 1918 og Nordbakke 1974). Vi kan spore en viss reduksjon i artsantallet i hovedvassdraget fra Iddefjorden og nordover.

Når det gjelder utnyttelsen av fiskeartene i Haldenvassdraget så er det først og fremst abboren, gjedda, laken og til dels lagesilda som har hatt størst betydning, men også til en viss grad ørret.

Fisket etter disse artene har tradisjonelt foregått med ruser, garn og line, og med sportsfiskeredskap som mark, sluk og pilk. Før reguleringen av vassdraget med slusebygging/oppdemming var det adskillig bedre forhold for ørreten enn det er i dag.

Krepsen har vært en viktig inntektskilde for mange inntil krepsepesten slo til i 1989.

I 1995 ble det satt i gang et prosjekt med reetablering/utsetting av kreps i Haldenvassdraget. All utsetting har foregått nedstrøms Ørje. I 1995 ble det i statlig regi satt ut tilsammen 1501 kreps, og i 1996 ble det satt ut 3500 kreps. Det er søkt om nye utsettinger i 1997.

Haldenvassdraget har en fiskefauna som er interessant da den er artsrik med stort innslag av karpefisker. Bare Glomma kan vise til flere arter av ferskvannsfisk i Østfold. Vassdragstypen har et utpreget kontinentalt (sydlig) preg som er sjeldent i Norge, og er sammenlignbart med det en eksempelvis finner i Tyskland. Vassdraget har et stort biologisk mangfold og en vesentlig verdi som referansevassdrag (sammenligningsvassdrag).